

AB Pressurklipp

112 85 Stockholm. Tel 08/54 14 20

291

Erik Åsard, som 1978 doktorerade på en avhandling om LO och löntagarfondsfrågan, har utkommit med en bok om den statliga löntagarfondsutredningen "Kampen om löntagarfonderna. Fondutredningen från samtal till sammanbrott." Den har föranlett Nils Henrik Schager, en gång Waldenströmgruppens huvudsekreterare och 1976-80 ansvarig SAF-tjänsteman för fondfrågan, till en kommentar.

Vad

kunde ha hänt

i fondut

redningen

**– en statsvetares syn
granskas av en aktör**

Erik Åsard har åstadkommit en intressant redogörelse av fondfrågans handläggning från Meidnerrapportens framläggande 1975 till den statliga utredningens kollaps 1981. Hans framställning är välformulerad och lättillgänglig, när han bl a skildrar den egenartade beslutsgången inom arbetarrörelsen, där friktionerna tidvis var stora mellan LO och partiet, och den påfallande ryckigheten i folkpartiets ställningstaganden. Åsards bok ger på det hela taget en god information för den som vill ha litet perspektiv på handläggningen av en av vår tids stora politiska stridsfrågor.

Boktiteln antyder att framställningen fokuseras på den statliga utredningen. Detta är nu endast delvis sant och väl är det, för utredningens levnadsbana är krokig och det var egentligen endast under ett kort skede som den var skådeplats för mer betydelsefulla händelser, nämligen under Allan Larssons ordförandeskap augusti 1979 – februari 1981.

Det är också Åsards beskrivning av skeendet under denna tid som uppfordrar mig till de synpunkter jag strax skall lämna. Men visst är det i dag nyttigt att påminnas om sådana enkla fakta som att **utredningens tillkomst drevs fram av folkpartiet och att den i sitt inledningsskede betraktades med ren motvilja av LO!**

Larsson

Åsard ser givetvis den statliga utredningen som viktig, annars skulle han aldrig skrivit en bok om fondfrågan med utredningen som utgångspunkt.

Enligt min mening var utredningen aldrig särskilt viktig, inte ens under Larssons ordförandeskap.

Utredningen blev något av en sidoarena, där spelet på huvudsce-nerna imiterades. Detta sammanhänger givetvis med fondfrågans exempelösa politiska, för att inte säga ideologiska betydelse, som föranledde parter och partier att mycket tidigt investera stora resurser i kunskapsuppbyggnad, åsiktsprofilering och propaganda.

Åsard är självklart medveten om detta, men tycks ändå mena att samtal och sonderingar i utredningen kunde ha länkat utvecklingen i andra banor.

Särskilt skulle Allan Larssons kraftfulla agerande ha kunnat leda till en ny situation under våren 1980, anser Åsard. För att förklara varför så inte blev fallet, tar han till det dramatiska konsgreppet att införa nya händelser i förloppet någon gång på sensommaren samma år. Och den viktigaste händelsen skulle vara en småföretagarrevolt mot förment kompromissvilliga näringslivsrepresentanter i fondutredningen!

Förskräckande

Här måste Åsards framställning korrigeras, för annars är det risk för att historieskrivningen framöver blir falsk och att några personer hamnar i en oförtjänt dålig dager. Jag har själv kunnat konstatera i vilken förskräckande hög grad en allmänt accepterad uppfattning etableras genom att folk skriver av varandra, fastän det ursprungliga påståendet vilade på lösan sand.

Åsards beskrivning vill frammana intrycket av en ursprungligen ganska kompromissvillig attityd bland näringslivets företrädare i fondfrågan som på det hela taget stod sig ända fram till augusti 1980.

Men Åsard har dålig känsla för det faktum att formerna för näringslivsorganisationernas agerande berodde på hur allvarligt hotet om fackföreningarnas förverkligande kunde anses vara vid olika tidpunkter. Dessutom tycks han, för att vara vetenskapsman, ha **dålig förmåga att se skillnaden mellan ståndpunkten i sak och det tonläge varmed åsikten framförs.**

Samma ståndpunkt

I sak intog näringslivet samma ståndpunkt 1976 (Waldenström-rapporten), 1977 (SAF-kongressens uttalande) och 1980 (skrivelse

till fondutredningen). Det inser och erkänner Åsard. 1976 och 1977 var det möjligt att kalla denna ståndpunkt "näringslivets alternativ till löntagarfonder"; det var av taktiska skäl inte möjligt 1980.

Före februari 1978 hade inget organ inom det socialdemokratiska partiet tagit ställning till LOs fondförslag; följaktligen förelåg inget omedelbart politiskt hot i fondfrågan och det bedömdes inte nödvändigt att driva någon brett upplagd kampanj.

Saken ändrades i och med att socialdemokraterna i den för arbetarrörelsen gemensamma arbetsgruppen ställde sig på LOs linje, och det var fr o m våren 1978 som näringslivets organisationer satsade på utåtriktade kampanjer under temat "Nej till fackföreningsfonder". Sker det en omsvängning inom näringslivet, sker den våren 1978, inte i augusti 1980, och det är en omsvängning i fråga om strategi och argumentationsmetod, inte i sakfrågan.

Augusti -79

Vad var då läget i fondutredningen efter det att Allan Larsson blivit ordförande i augusti 1979? Här tillåter jag mig att citera utdrag ur en intern PM från 20 november 1979, som ger min dåvarande bedömning:

”Det finns anledning anta att den statliga utredningen om ”löntagarna och kapitaltillväxten”

kommer att spela en mer aktiv roll än tidigare för frågans utveckling. Under sommaren ersattes Hjalmar Mehr som ordförande av Allan Larsson, vars uttalade ambition är att driva fram ett betänkande till i början av 1981. Det innebär att det segdragna utredningsarbetet inom kort kommer att ingå i en mer politisk fas.”

”Vart strävar då Allan Larsson mer konkret? Svaret på den frågan måste bli spekulativt. Enligt uppgifter, som inte verkar osannolika, skulle hans ambition vara att söka bilda en majoritetsståndpunkt, omfattande LO, SAP, TCO och mittenpartierna. Det är nämligen en sådan lösning som också den socialdemokratiska partiledningen kan antas eftersträva.”

”Hur hanterar vi, som en konstlat blockdelad nation, vår gemensamma vanmakt? Klarar vi att erkänna vår oförmåga och iakta en viss ödmjuk tolerans med andras fel och misslyckanden? Det är inte troligt. Snarare kommer vi att triumferande peka på varandras inkompetens, lömska avsikter och verklighetsfrämmande teorier som roten till allt ont. Vi kommer att ömsesidigt slita oss i stycken som straff för vår maktlöshet.

Om det finns någon lösning – en fjärde väg – måste den sökas i själva insikten om omförmåga.”

Dagens Nyheter

”För SAFs vidkommande måste det vara naturligt att söka arbeta för att förverkliga en linje som kan omfattas av såväl de tre borgerliga partierna som av näringslivet och därmed bilda majoritetsståndpunkt i den statliga utredningen.

”Sakligt sett borde det finnas goda förutsättningar för en gemensam linje mellan de borgerliga partierna och näringslivet. Fondfrågan är egentligen en klassisk höger-vänsterfråga som rör marknadsekonomins villkor och den enskilda företagsamhetens och näringsfrihetens vara eller icke vara. SAF har i sitt kongressuttalande från 1977 och i Waldenströmrapporten konstruktiva riktlinjer för hur fondkomplexet skall kunna vridas till att handla om reformer av ägarstrukturen som stärker marknadsökonomi och det enskilda ägandet och som följaktligen borde tilltala borgerliga politiker.”

Inte opartisk

Av detta dokument framgår dels att Allan Larsson ingalunda sågs som någon opartisk kompromissmakare, dels att det fanns tankar på en ganska aggressiv linje att bilda majoritet mot ordföranden och ”vrida fondkomplexet” rätt redan hösten 1979.

Underbetyg

Åsard anser att Larssons egna ”kooperativa” fondförslag i januari stärkte intrycket av hans självständighet och därmed hans position som medlare mellan parterna. Sakligt sett fick emellertid Larssons modell omgående näringslivets underbetyg. Jag citerar ur intern PM av den 18 januari 1980:

”I två väsentliga avseenden skiljer sig Larssons modell från LOs liksom från den i LO-SAPs arbetsgruppsrapport. Vinstavsättningarna är inte kopplade till tvång att utge riktade aktieemissioner. Fondandelarna är individuella till den del de finansierats genom den lönebaserade arbetsgi-
varavgiften.

Dessa ändringar är inte oviktiga eftersom de tvingar LO till en smärtsam reträtt, om de accepteras. Deras betydelse som eftergift åt näringslivet skall emellertid inte överdrivas. De tvångsvisa emissionerna har enligt min bedömning hela tiden utgjort en ekonomisk och rättslig omöjlighet. De delvis individuella andelarna i fonderna utgör en halvmesyr som inom den Larssonska fondkonstruktionens ram i ringa utsträckning tillgodoser SAFs önskemål om ett breddat personligt aktieäggande och en effektivare aktiemarknad.

Det framgick vid tisdagens sammanträde med löntagarfondsgruppen att Larssons fondmodell inte har något positivt att erbjuda näringslivet.”

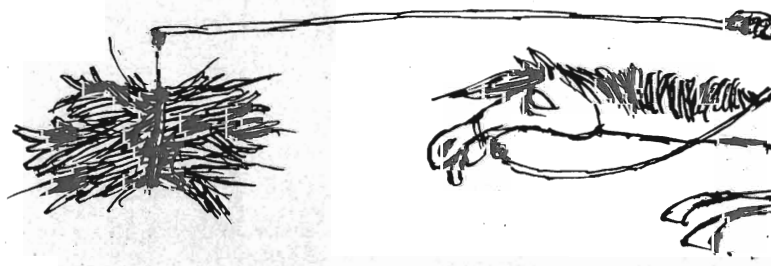
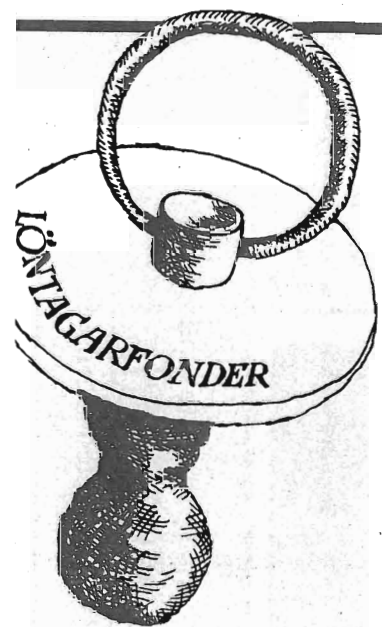
Struntprat

Det skulle alltså vara efter det att sådana synpunkter lagts inför näringslivets referensgrupp av dess sekreterare, som det uppstår en ”tövådersperiod” i utredningen ”med tecken som tydde på vissa öppningar och kanske tom början på en dialog mellan näringslivet och arbetarrörelsen” (Åsard). Detta är med förlov sagt struntprat. Åsard har förälskat sig i sin hypotes och tolkar tecknen fel.

Taktiken

Däremot är det riktigt att det fanns olika taktiska bedömningar inom referensgruppen hur man skulle agera visavi den statliga utredningen. Vissa ansåg att utredningen var ett nödvändigt ont som man borde engagera sig i så litet som möjligt.

Personligen var jag av den uppfattningen att fondutredningen skulle kunna användas offensivt. (jfr citaten ovan), men jag mistrode Allan Larssons avsikter. Erland Waldenström delade vad jag förstår denna ståndpunkt, men hade större tilltro till Larssons årliga uppsåt.

Denna tilltro föranledde Waldenström att inta en öppen attityd till Larssons propåer under våren 1980, och det är detta som Åsard tolkar som tecken på en tövädersperiod.

Välgrundad misstro

Men misstron mot Allan Larsson var välgrundad. Det extremt forcerade tempot, som närmast kunde liknas vid överrumplingstaktik och det egendomliga manipulerandet med vilka som skulle ha rätt till "modellplats", vilket snarare ledde till irritation och splittring än samförstånd, var tidiga tecken på detta.

Det slutliga beviset på Larssons machiavelliska uppsåt blev det faktum att han envist vägrade att ändra bakgrundstexterna så att de gav stöd för annat än LO-SAPs fondförslag.

"Risk"

I själva verket skulle en på bästa sakkunskap grundad analys av förmögenhetsfördelnings-, kapitalbildnings- och stabiliseringsproblemen talat för reformer efter näringslivets linjer snarare än efter arbetarrörelsens. Om denna "risk" torde Allan Larsson varit väl medveten och när han inte längre kunde hantera den avgick han mycket riktigt.

Omöjligt

Bakgrundstexternas fundamentala roll för skeendet har gått Åsard förbi. Han tror att de spelar en roll först på senhösten 1980, efter det att näringslivet av andra skäl blivit kompromissovilligt. I själva verket är det de partiska och osakliga bakgrundstexterna som gör det oäterkalleligt omöjligt för näringslivet att låta dem kröas av en egen "modell": den skulle då framstå som en falsk kulliss utan stöd i analysen. Det hårdnande klimatet i utredningen var ett resultat av den allt mer spridda insikten hos näringslivets representanter om att detta var Allan Larssons avsikt. Dennes charmof-

fensiv under hösten 1979 och våren 1980 körde därmed ohjälpligt fast.

Grovt missvisande

När Erik Åsard skriver att

”Näringslivets reträtt (från 'modellplats', min anm), som alltså ägde rum på ett sent stadium och efter långvariga och animerade diskussioner, innebar att de militanta hade vunnit en viktig och för framtiden avgörande seger. Samförståndsfallangens enda tröst var att arbetsgivarsidan fortfarande var representerad i utredningen, vilket de mest hårdföra hade velat ändra på. Från och med hösten 1980 var det sålunda de konfliktbenägna i näringslivsleden, de som ville säga nej och koncentrera verksamheten på att attackera arbetarrörelsens fondförslag, som hade tagit över taktpinnen. Den öppna dialogens tid var över.”

är således hans framställning grovt missvisande helt enkelt därför att han inte förstätt orsakssambanden och därmed gjort sig en falsk verklighetsbild.

Den besvikelse en och annan bland näringslivets fondföreträdare kunde känna torde ha varit måttlig: Erland Waldenström därför att det inte ens gick att få en

objektiv redogörelse för näringslivets ståndpunkt i utredningen; jag själv därför att utredningens huvudmän saknade kraft att "vrida fondkomplexet" rätt sedan Allan Larsson tvingats bort av den majoritet, vars bildande jag ett år tidigare argumenterat för (jfr ovan).

Aldrig viktig

Men som jag inledningsvis konstaterade var den statliga fondutredningen aldrig särskilt viktig och inte någon självständig kraft i utvecklingen.

Erik Åsard har genom att betrakta fondfrågan ur utredningens sidoperspektiv lurats att konstruera dramatiska händelseförlopp utan reell täckning för att ha något intressant att komma med. Detta är kanske (?) förlåtligt hos en journalist men knappast hos en forskare. Jag hoppas att mina vittnesbörd hindrar andra att följa Åsards villospår. Hans självsvåd i detta stycke skämmer en annars informativ framställning och lägger en skugga av tvivel över hans övriga tolkningar.

Nils-Henrik Schager
Forskare på Industriens
Utredningsinstitut